

Rechtspersonenrecht

Ondernemingsrecht 2017/7

Hoge Raad (Civiele kamer) 7 oktober 2016, nr. 15/03323
m.nt. Steef M. Bartman

NJB 2016/1893
RvdW 2016/1033
RN 2016/105
JWB 2016/357
ECLI:NL:HR:2016:2285
ECLI:NL:PHR:2016:521

Cassatie als getal

Resort of the World/Maple Leaf

1. Feiten en procesgang

Het betreft hier een cassatieberoep ingesteld tegen een arrest van het Gemeenschappelijk Hof van Justitie van Aruba, Curaçao, Sint Maarten en Bonaire, Sint Eustatius en Saba (hierna "Hof") van 17 april 2015. De heer D.S. Marwick (hierna "Marwick") was gedurende twaalf jaar als controller in dienst van Resort of the World NV, een vennootschap die een hotel op Sint Maarten exploiteert. Toen een aan Resort of the World gelieerde vennootschap, Monedo NV, onder de titel AquaMarina een woonproject ontwikkelde op Sint Maarten, zag Marwick kans hierin voor een aantrekkelijke prijs te participeren door aankoop van een villa. Met medewerking van zijn collega Bergman, fiscalist bij Resort of the World, werd Maple Leaf opgericht, een stichting particulier fonds naar het recht van Sint Maarten, die de villa vervolgens (om niet) in eigendom verwierf. Aanvankelijk was Bergman (enig) bestuurder van Maple Leaf, daarna was Marwick dat. De villa werd feitelijk bewoond door Marwick en zijn echtgenote en ook alle woonlasten kwamen voor zijn rekening. De rente op de hypothecaire lening waarmee de Villa was bezwaard, werden door Marwick als aftrekpost voor zijn inkomstenbelasting opgegeven.

Eind 2011 werd Marwick door zijn werkgever beticht van fraude. Resort of the World deed zelfs aangifte tegen hem. Bovendien vorderde zij, van zowel Marwick persoonlijk als van Maple Leaf, vergoeding van de schade die zij door de fraude had geleden. Het Gerecht in eerste aanleg wees de schadevordering tegen Marwick toe, die tegen Maple Leaf af. In hoger beroep liet het Hof dit vonnis in stand. De vordering gericht tegen Maple Leaf was primair gebaseerd op vereenzelviging, subsidiair op het profiteren van de fraude door Marwick met oogmerk van benadeling van Resort of the World, derhalve onrechtmatige daad.¹

¹ Casus en rechtsgang vertonen in zoverre grote gelijkenis met HR 27 februari 2009, NJ 2009/318, m.nt. P. van Schilfgaarde, JOR 2009/104, m.nt. J.S. Kortman (Stichting Waaldijk 8/Aerts q.q.).

Het Hof had vereenzelviging van Maple Leaf met Marwick afgewezen met behulp van de kernoverweging (r.o. 3.5) uit het *Rainbow*-arrest (HR 13 oktober 2000, NJ 2000, 698, m.nt. J.M.M. Maeijer, JOR 2000/238, m.nt. De Witt Wijnen). R.o. 2.6 van zijn arrest luidt:

"Het door Resort of the World gestelde misbruik van het identiteitsverschil tussen Marwick en Maple Leaf bestaat (hooguit) hierin dat Marwick door zijn villa in Maple Leaf onder te brengen en de woonlasten uit zijn eigen vermogen te voldoen, heeft beoogd te vrijdelen dat Resort of the World verhaal kan nemen op de villa en op de bedragen die Marwick ten behoeve van de villa heeft betaald. De omvang van de schade die Resort of the World lijdt doordat zij dat verhaal niet kan nemen (hierna: de verhaalschade), is niet zonder meer gelijk aan de omvang van de schade die zij lijdt door de gestelde fraude op het werk (hierna: de fraudeschade). Reeds hierom is vereenzelviging een vorm van redres die te ver gaat (vergelijk: HR 13 oktober 2000, ECLI:NL:HR:2000:AA7480, NJ 2000/698)."

Ook van een onrechtmatige daad van Maple Leaf jegens Resort of the World was volgens het Hof geen sprake. Daarop stelde Resort of the World cassatieberoep in.

2. De uitspraak van de Hoge Raad

Onderdelen I en II van het cassatiemiddel bestrijden de verwerping door het Hof van vereenzelviging als geëigende grondslag voor de schadevordering op Maple Leaf. De Hoge Raad geeft in r.o. 3.5.2 eerst nagenoeg letterlijk de kernoverweging uit het *Rainbow*-arrest weer. Vervolgens strandt de in het cassatiemiddel bepleite vereenzelviging meteen al in de eerste zin van r.o. 3.5.3:

"Het oordeel van het hof dat vereenzelviging van Maple Leaf met Marwick in de onderhavige situatie een vorm van redres is die te ver gaat, geeft in het licht van de in het *Rainbow*-arrest neergelegde regels geen blijk van een onjuiste rechtsopvatting en is niet onbegrijpelijk."

Waar het cassatiemiddel ook de verwerping door het Hof van de onrechtmatige daad als grondslag voor de vordering van Resort of the World op Maple Leaf bestrijdt, slaagt het overigens wel. Dit zowel voor zover gefundeerd op Maple Leaf's oogmerk van benadeling (r.o. 3.6.2), als in verband met het profiteren van Marwick's fraude door Maple Leaf (r.o. 3.7.1 en 3.7.2). Vooral deze laatste overwegingen, die betrekking hebben op toerekening van wetenschap en gedrag van Marwick aan Maple Leaf, zijn interessant en geef ik daarom hieronder weer:

"3.7.1 Onderdeel IV keert zich tegen de eerste rov. 2.9, die ziet op de gestelde onrechtmatigheid, bestaande in de handelingen als omschreven in rov. 2.8, dus, kort gezegd, in het meewerken door Maple Leaf aan en het profiteren van de fraude en het aan het verhaal onttrekken van de villa door Marwick. Het hof heeft daaromtrent in

de eerste plaats geoordeeld dat de kennis van Marwick niet aan Maple Leaf kan worden toegerekend; daarnaast heeft het overwogen dat de handelwijze van Maple Leaf valt binnen haar doelomschrijving, die niet verboden, onbehoorlijk of ongebruikelijk is. De klachten richten zich tegen beide gronden en houden in dat het hof bij de beoordeling van de toerekening van kennis van Marwick aan Maple Leaf ten onrechte een terughoudende maatstaf heeft aangelegd. Voorts, dat die terughoudende maatstaf niet wordt gerechtvaardigd door de omstandigheid dat Marwick niet (voortdurend) formeel bestuurder van Maple Leaf was, nu het hof veronderstellenderwijs ervan is uitgegaan dat Marwick beleidsbepaler was bij Maple Leaf en dat Maple Leaf de villa in het belang van Marwick beheerde (...).

3.7.2 Ook deze klachten slagen. Voor het antwoord op de vraag onder welke omstandigheden een onrechtmatig handelen of nalaten van personen door wie de rechtspersoon aan het rechtsverkeer deelneemt, als eigen onrechtmatig handelen aan een rechtspersoon kan worden toegerekend, is beslissend of dat handelen of nalaten in het maatschappelijk verkeer heeft te gelden als handelen of nalaten van de rechtspersoon zelf (vgl. HR 6 april 1979, ECLI:NL:HR:1979:AH8595, NJ 1980/34 (Kleuterschool Babel)). Dat geldt voor gedragingen van een bestuurder, maar de formele hoedanigheid van de handelende persoon is niet beslissend voor de toerekeningsvraag. Indien, zoals hier veronderstellenderwijs moet worden aangenomen, Marwick de volledige zeggenschap over Maple Leaf had, ook in de periodes dat hij geen bestuurder was, en dat hij haar 'ultimate beneficiary' is, is in beginsel aan de aan te leggen maatstaf voldaan. Dat het hier om een aansprakelijkheidskwestie gaat, doet daaraan niet af, zoals ook blijkt uit rov. 3.6 van HR 11 november 2005, ECLI:NL:HR:2005:AT6018, NJ 2007/231."

De Hoge Raad vernietigt het bestreden arrest en verwijst het geding terug naar het Gemeenschappelijk Hof.

3. Commentaar

Hierna ga ik eerst in op 's-Hogen Raads verwerping van vereenzelviging als grondslag voor de schadevordering van Resort of the World op Maple Leaf. Vervolgens plaats ik enkele kanttekeningen bij de toerekening van kennis en gedrag van Marwick aan Maple Leaf in het kader van de onrechtmatige daad als door de Hoge Raad wel gehonoreerde grondslag.

Kernoverweging 3.5 uit het Rainbow-arrest wordt door mij hieronder in drie punten geparafraseerd weergegeven:

1. De aangewezen grondslag voor schadeverhaal door derden bij bewust gesjoemel² met rechtspersonen is de onrechtmatige daad.
2. Slechts indien er sprake is van zeer uitzonderlijke omstandigheden kan vereenzelviging als de geëigende

– en dus primaire – grondslag voor schadeverhaal dienen.

3. Vereenzelviging is sowieso niet aan de orde indien de schuldeiser daardoor meer dreigt te ontvangen dan zijn werkelijke schade veroorzaakt door voornoemd gesjoemel.

In verband met punt 3 spreekt de Hoge Raad wat deftig van vereenzelviging als "een vorm van redres die te ver gaat". Dit onderdeel betreft welbeschouwd niet zozeer een materieel criterium voor toepassing van vereenzelviging, maar veel eerder een financiële randvoorwaarde die de Hoge Raad stelt, wil vereenzelviging in zijn ogen überhaupt aan de orde zijn. Een randvoorwaarde die ziet op de verhouding tussen 1) de omvang van de oorspronkelijke vordering van de schuldeiser, uit contract of uit de wet, zoals die door vereenzelviging één op één op de vereenzelvigde rechtspersoon komt te rusten; en 2) diens werkelijke verhaalschade als gevolg van het gesjoemel met rechtspersonen. Pakt de omvang van de eerste vermoedelijk groter uit dan die van de tweede, dan is vereenzelviging niet toegestaan. In dat geval dreigt de gelaedeerde er immers financieel "beter" van te worden, in vergelijking met de situatie waarin de onrechtmatige daad als grondslag van de vordering zou zijn ingeroepen, zo is kennelijk de gedachte van de Hoge Raad. Hierna spreek ik korthedshalve van de *redresvoorwaarde* voor vereenzelviging. De voorwaarde, derhalve, dat de gelaedeerde er financieel niet beter van wordt.

Wat opvalt is dat de Hoge Raad in de eerste zin van r.o. 3.5.3 het beroep op vereenzelviging direct afwijst omdat het Hof zijns inziens niet ten onrechte heeft geoordeeld (of niet onbegrijpelijk heeft gemotiveerd) dat in casu de genoemde redresvoorwaarde niet is vervuld. Een verdere motivering hiervan ontbreekt echter volledig. Het vervolg van r.o. 3.5.3 staat immers niet in de sleutel van die redresvoorwaarde, maar ziet op de door Resort of the World aangevoerde materiële omstandigheden die naar haar mening vereenzelviging juist wel zouden rechtvaardigen. De vraag of aan de redresvoorwaarde is voldaan, betreft een feitelijk oordeel en staat in cassatie dus slechts open voor de begrijpelijkheidstoets. Maar juist op dat punt schort er nogal wat aan het bestreden oordeel van het Hof. Het ziet ernaar uit dat het Hof een andere draai heeft gegeven aan de redresvoorwaarde uit het Rainbow-arrest en dat de Hoge Raad daar in r.o. 3.5.3 uit het onderhavige arrest onvoldoende oog voor heeft gehad. Met de woorden "Dit betekent echter niet dat de omvang van deze schade zonder meer gelijk is aan het bedrag van de vordering waarvan men het verhaal wilde verijdelen" in r.o. 3.5 had de Hoge Raad in Rainbow immers het oog op de situatie waarin de verhaalschade wegens gesjoemel met rechtspersonen geringer is, of zou kunnen zijn, dan de oorspronkelijke vordering. Bij Rainbow ging het om een vordering van de fiscus die vermoedelijk hoger was dan zijn verhaalsbenadeling door verkoop van de activa van Démarrage BV aan Rainbow Ltd. voor een te laag bedrag, volgens een doorstartscenario geënceneerd en uitgevoerd door bestuurder/aandeelhouder De Wit. Althans, niet zeker was dat die verhaalschade

² Uitdrukking ontleend aan Van Schilfgaarde in zijn noot bij HR 27 februari 2009, NJ 2009/318 (Stichting Waaldijk 8/Aerts q.q.).

zonder meer – bedoeld is: ten minste – gelijk was aan de fiscale schuld van Démarrage BV. Door vereenzelviging van Rainbow Ltd. met Démarrage BV dreigde de fiscus er dus in zoverre beter van te worden dat hij zijn volledige vordering op Démarrage zou kunnen verhalen, ook voor zover die zou uitstijgen boven zijn verhaalschade. Weliswaar zou zich dit mogelijk pas op termijn voordoen, maar vanwege de winstpotentie van Rainbow Ltd. was die kans niet op voorhand uitgesloten. Welnu, juist dat ging de Hoge Raad te ver.

In het onderhavige geval ligt de situatie echter anders. Marwick had een aanzienlijk deel van zijn vermogen aan verhaal onttrokken door dit om niet onder te brengen in de stichting Maple Leaf, op een moment dat hij de ontdekking van zijn fraude voelde naderen. Dit was en bleef echter ook het enige vermogensbestanddeel van Maple Leaf. Voor het overige bleef zij leeg en inactief. Zeker, de parallel met Rainbow is daar. Ook hier is de oorspronkelijke vordering – de fraudeschade – vermoedelijk groter dan de verhaalschade. Resort of the World claimde immers een schadebedrag van US\$ 1.205.615,82 (r.o. 3.2) en ik heb een sterk vermoeden dat de “*gunstige prijs*” die Marwick voor de villa had betaald (r.o. 3.1) daar ver onder lag. Vermoedelijk gold dat ook voor de executiewaarde van de villa. Maar omdat de villa tevens het enige vermogensbestanddeel van Maple Leaf vormde, was de kans dat Resort of the World, na vereenzelviging van Maple Leaf met Marwick, ook de rest van haar fraudeschade op Maple Leaf zou kunnen verhalen praktisch nihil. Anders dan Rainbow had Maple Leaf immers geen enkele winstpotentie, bij gebrek aan activiteiten. Na executie van de villa was het einde verhaal. Van overbedeling zou geen sprake zijn geweest. Vereenzelviging zou dus in het geheel geen verbetering van de financiële positie van Resort of the World hebben opgeleverd. Aan de de redresvoorwaarde uit Rainbow zou wel degelijk zijn voldaan.

Hier wreekt zich mij dunkt het feit dat de redresvoorwaarde, zijnde louter een financiële vergelijkingsmaatstaf, tot een “toverformule” dreigt te worden waarmee elk beroep op vereenzelviging op voorhand in de kiem wordt gesmoord. Bestaat er een kans dat de verhaalschade in omvang kleiner is dan de oorspronkelijke vordering? Zo ja, dan moeten we er niet aan beginnen, hoor je het hof denken. Ik vind dat een betreurenswaardige gang van zaken. Het sluit op voorhand de deur voor een rechtsontwikkeling die de Hoge Raad in Rainbow nu juist op een – weliswaar kleine, maar toch – kier had gezet, door vereenzelviging niet ten principale af te wijzen. Het louter financiële karakter van de redresvoorwaarde betekent sowieso een getalsmatige verschrapping van de rechtsvinding in dit opzicht.³ Het is tenslotte een aan de onrechtmatige daad ontleende toets, die bepalend wordt geacht voor de vraag of vereenzelviging onder omstandigheden geïndiceerd is. Die aanpak miskent echter dat vereenzelviging wezenlijk een vorm van rechtsvinding

is, ontwikkeld speciaal met het oog op de gevaren van de multi-inzetbare en uiterst flexibele rechtspersoon anno nu.⁴ Elders heb ik al gewezen op de voor het huidige tijdsgewricht kenmerkende ontwikkeling van rechtspersoon naar flexpersoon.⁵ Bij die tendens past een op hecht verbonden rechtssubjecten toegesneden wijze van rechtsvinding. De voor vereenzelviging beslissende factoren zouden mijns inziens dan ook veeleer moeten zien op de mate van onderlinge verknochtheid van de betrokken (rechts)personen – economisch, organisatorisch, operationeel, financieel en personeel – in plaats van op traditionele OD-elementen als schuld (oogmerk van benadeling) en schadeomvang. Daarbij komt dat de rechter, wanneer – en in de mate waarin – de schuldeiser er door vereenzelviging financieel beter van dreigt te worden, de door de vereenzelvigde (rechts)persoon te betalen schadevergoeding desgewenst kan matigen tot de omvang van zijn werkelijke verhaalschade (art. 6:109 BW). Vereenzelviging hoeft dus ook in zoverre niet per se tot overbedeling te leiden.

Waar de Hoge Raad in de eerste zin van r.o. 3.5.3 vereenzelviging van Maple Leaf met Marwick afwijst omdat zijns inziens niet is voldaan aan de redresvoorwaarde, is het opmerkelijk dat de daaropvolgende passages van deze rechts-overweging toch ingaan op de door Resort of the World aangedragen materiële omstandigheden die pleiten voor vereenzelviging. Betekent dit dat, in de opvatting van de Hoge Raad, niet-ervulling van de redresvoorwaarde toch niet prohibitief is voor vereenzelviging? We kunnen er slechts naar raden. Zoals ook naar de uitzonderlijke aard van de omstandigheden die nodig zijn om wel succesvol een beroep te doen op vereenzelviging. Ik laat de Hoge Raad hierover nog eens aan het woord:

“De in het onderdeel ingeroepen omstandigheid dat Maple Leaf, anders dan bij de betrokken rechtspersoon in de zaak van het Rainbow-arrest het geval was, geen activiteiten ontwikkelt en (daardoor) derden bij vereenzelviging van Maple Leaf met Marwick niet geschaad worden, levert niet een uitzonderlijke omstandigheid op als in het Rainbow-arrest bedoeld. Hetzelfde geldt voor de omstandigheid dat Resort of the World zich op geen enkel ander vermogensbestanddeel van Marwick dan de in Maple Leaf ondergebrachte villa kan verhalen. Bovendien staat het in het onderdeel verdedigde standpunt op gespannen voet met de doelstellingen van de invoering van de stichting particulier fonds (zie hiervoor in 3.4.2).”

Ik kan mij voorstellen dat de cassatieadvocaat aan de kant van Resort of the World na eerste lezing van deze rechts-overweging een gevoel van moedeloosheid heeft bevro-

3 Vandaar de titel van dit stuk, met een knipoog naar het indrukwekkende boek van H.W. von der Dunk, *De wereld als getal*, en andere broze zekerheden, Uitgeverij Bert Bakker, 2016.

4 Vgl. het mooie betoog van Arie van Hoe, *Funktionswandel in het groepsrecht: De (on)mogelijkheid tot vereenzelviging van groepsmaatschappijen*, in de bundel *De vennootschapsgroep in de greep van het recht*, Arie van Hoe en Melissa Vanmeenen (eds.), Intersentia, Antwerpen-Cambridge, 2013, p. 1-22.

5 Zie mijn noot bij Hof 's-Hertogenbosch 16 juli 2013, *JOR* 2013/302 (*Luchtman q.q./Bruyn c.s.*).

pen. Als de door hem aangedragen factoren al geen opening bieden, wat kan dan in hemelsnaam wel een beroep op vereenzelviging schragen?⁶ Blijkbaar ziet de Hoge Raad er geen principieel been in om niet alleen rechtspersonen maar ook natuurlijke personen te vereenzelvigen, maar wat heb je aan deze constatering als onze hoogste rechter de praktijk vervolgens volstrekt in het duister laat over de omstandigheden die daartoe kunnen bijdragen? Deze vraag past in het eerder door mij geschetste beeld dat de Hoge Raad zich niet goed raad weet met de problematiek die wordt opgeroepen door hecht verbonden rechtspersonen in het ondernemingsrecht.⁷ Het feit dat de Hoge Raad hardnekkig zwijgt over de criteria voor een succesvol beroep op vereenzelviging, maakt dat de feitenrechter zich uiterst conservatief opstelt en zich als het even kan verschuilt achter de redresvoorwaarde uit *Rainbow*.⁸ Het arrest van het Gemeenschappelijk Hof levert daarvan een voorbeeld. Een niet-onbegrijpelijke reactie overigens op een gebrek aan centrale *guidance* vanuit Den Haag.

Dan nog een enkele opmerking bij de toerekening van kennis en gedrag van Marwick aan Maple Leaf in het kader van de onrechtmatige daad. De Hoge Raad verwijst hiertoe in r.o. 3.7.2 naar het aloude arrest inzake *Kleuterschool Babbel* uit 1980, waarin de zogeheten “orgaantheorie” werd verlaten. Zoals de Hoge Raad het thans formuleert:

“De formele hoedanigheid van de handelende persoon is niet beslissend voor de toerekeningsvraag.”

Om daarop te vervolgen met:

“Indien, zoals hier veronderstellenderwijs moet worden aangenomen, Marwick de volledige zeggenschap over Maple Leaf had, ook in de periodes dat hij geen bestuurder was, en dat hij haar “ultimate beneficiary” is, is in beginsel aan de aan te leggen maatstaf voldaan.”

Allereerst valt op het woordgebruik van de Hoge Raad in deze rechtsoverweging, met name de Engelse term *ultimate beneficiary*. Het is moeilijk hierbij geen link te leggen met de aanstaande invoering van een register van *ultimate beneficial owners*, het zogeheten UBO-register, als uitvloeisel van de Europese (vierde) anti-witwas Richtlijn van 20 mei 2015.⁹ In dit UBO-register komt informatie te staan over de natuurlijke personen die, al dan niet achter de schermen, bij een vennootschap of een andere juridische entiteit aan de touwtjes trekken. Het is interessant om te zien of, en zo ja hoe, de in de desbetreffende regeling vervatte indicatoren voor iemands kwalificatie als UBO, zoals een aandelen-

belang van meer dan 25% of de bevoegdheid om bestuurders te ontslaan, ook een rol gaan spelen in de toekomstige rechtspraak omtrent toerekening van kennis en gedrag aan rechtspersonen. De Hoge Raad lijkt hiervoor in r.o. 3.7.2 wel een opening te bieden.

In het algemeen merk ik ten slotte op dat de (nagenoeg) volledige zeggenschapshouder in en over de vennootschap, een figuur die ergens tussen de formele bestuurder en de feitelijk beleidsbepaler van art. 2:138/248 lid 7 BW instaat, een steeds belangrijker rol lijkt te spelen in de rechtspraak van de Hoge Raad. Als ik het goed zie betrad deze rechtsfiguur voor het eerst het toneel in het arrest *Van Waning/Van der Vliet* (NJ 1992/411, m.nt. J.M.M. Maeijer), waarin de zeggenschapshouder een verzwaarde motiveringsplicht krijgt opgelegd bij zijn stellingname dat er geen sprake is geweest van betalingsonwil zijnerzijds, maar van betalingsonmacht aan de kant van de vennootschap. Slaagt hij daar niet in dan kan dit leiden tot zijn persoonlijke aansprakelijkheid uit onrechtmatige daad tegenover de onbetaald gebleven schuldeiser.¹⁰ Het onderhavige arrest leert ons dat ook de kennis en het gedrag van de (volledige) zeggenschapshouder aan de rechtspersoon worden toegerekend. Dat is overigens niet nieuw, want in hetzelfde *Rainbow*-arrest dat hier zo centraal staat, had de Hoge Raad reeds overwogen dat, indien bij doorstart het oogmerk van benadeling van de zeggenschapshouder van zowel de geliquideerde als de opvolgende rechtspersoon eenmaal in rechte vaststaat, deze ook mag worden toegerekend aan (“dient te worden aangemerkt als een oogmerk van”) deze laatste rechtspersoon. Het had voor de hand gelegen als in r.o. 3.7.2 naar deze eerdere toerekeningsgeste van de Hoge Raad werd verwezen.¹¹

Steeff M. Bartman

Personenvennootschapsrecht; commanditaire vennootschap

Ondernemingsrecht 2017/8

Hoge Raad (Civiele kamer) 4 november 2016, nr. 15/02090 m.nt. mr. Chr.M. Stokkermans¹

NJB 2016/2069
RvdW 2016/1128
JWB 2016/397
ECLI:NL:HR:2016:2516
ECLI:NL:PHR:2016:838

6 Hierover ook Bartman/Dorresteyn/Olaerts, *Van het concern*, 9^e druk, Deventer: Wolters Kluwer 2016, p. 253.

7 S.M. Bartman, Hoge Raad weet zich niet goed raad met het concern, *Ondernemingsrecht* 2016/77.

8 Zie voor een recent overzicht van de rechtspraak over vereenzelviging Bartman/Dorresteyn/Olaerts, *Van het concern*, 9^e druk, Deventer: Wolters Kluwer 2016, p. 243 e.v., in het bijzonder voetnoot 50 op p. 251.

9 Zie hierover W. Bosse, Het Nederlandse UBO-register en centraal aandeelhoudersregister, *WPNR* 2016 (7117), p. 651.

10 Zie voor een recente toepassing Hof Arnhem-Leeuwarden 8 september 2015, *JOR* 2016/89, m.nt. Van der Plas (*SNCUY*).

11 Zie voor een recente, bepaald ruimhartige toepassing van deze geste, in combinatie met vereenzelviging: Rechtbank (sector kanton) Midden-Nederland 22 juni 2016, *JOR* 2016/267, m.nt. Bartman (*Buitelaar/Vizier Make-laardij*).

1 Christiaan Stokkermans is oud-notaris te Amsterdam.